

- 1 Udsigten fra San Cataldo mod Ravello
- 2 Villa Cimbrone i Ravello · Bjergsti på Punta D'Aglio over Scala
- 3 Amalfi
- 4 Atrani
- 6 Vinmarken under San Cataldo
- 8 Købmanden ud for San Cataldos haveindgang
- 10 Klostermuren midt i billedet indrammer San Cataldos store have med udsigt til Villa Cimbrone på sin bjergknold
- 12 San Cataldo set oppe fra bjergstien med Ravello i baggrunden
- 14 Udsigten fra klosteret med to timers mellemrum
- 16 San Cataldo kigger tværs over Dragedalen til Ravellos domkirke og markedspladsen

SAN CATALDO

– et adeligt nonnekloster på Amalfikysten

Bente Lange, Marianne Pade og Lene Waage Petersen
med bidrag af Kurt Villads Jensen

Fotografier af Jens Markus Lindhe

Indhold

OMKRING SAN CATALDO · 1-17

Bente Lange, Marianne Pade og Lene Waage Petersen

FORORD · 23

Prolog · 25

Om bogen · 26

Kurt Villads Jensen

SAN CATALDO — I MIDTEN AF MIDDELHAVET · 31

Handelen · 31

International søret · 35

Normannerne · 36

Religion og kultur omkring San Cataldo · 39

Helgenbiskoppen Cataldo · 42

Økonomi og administration · 46

Dagligliv i klosteret · 51

Økonomisk nedgang i senmiddelalderen · 53

Lene Waage Petersen

MELLEMSPIEL: I RENÆSSANCENS BAGHAVE · 57

I renæssancens baghave · 58

Amalfiområdet: emigration og forfald · 59

Også klostrene lukker · 61

Bente Lange

SAN CATALDOS BYGNINGSHISTORIE · 65

Klostre · 65

Haven som hvilested, spisekammer og apotek · 67

På sporet af det gamle nonnekloster · 71

Det ældste San Cataldo fra slutningen af 1000-tallet · 77

Klostret forhøjes 1199 · 82

Fra 1200-tallet til modreformationen · 86

Udvidelse mod nord og syd omkring 1690 · 89

Et nyt dormitorium · 100

Marianne Pade

MODREFORMATIONENS KLOSTER · 109

Tridentinerkoncilets forordninger og ordenslivet · 109

Biskoppernes kontrol · 109

Overholdelse af ordensregler · 113

Fattigdomsløftet · 115

Klostret og dets kirke · 119

Klausurens funktion og udseende · 119

Kirken · 129

Klostrets beboere · 137

Optagelser i klostret og klostrets økonomi · 141

Optagelsesalder og motiver · 145

Lene Waage Petersen

UDEN FOR MURENE · 153

1600-tallet: Barok og enevælde · 153

1700-tallet: Oplysningstid · 155

Kirkereformer · 155

Den hellige forløseres orden (Ordo SS. Redentore) · 156

Et snapshot af klostrets beboere påsken 1792 · 157

Lene Waage Petersen

SIDSTE AKT · 163

Nedlæggelsen besluttet, Juni-september 1811 · 166

Situationen i San Cataldo efteråret 1811 · 170

Flytte – men hvorhen? · 171

Den forsvundne jordebog · 175

Abbedissen på bjerget · 179

Det tomme kloster · 182

Efterspil · 186

Bente Lange

CARLO WIINSTEDT TIL SAN CATALDO · 191

Klosterbygningens historie i 1900-tallet · 191

Wiinstedts ombygninger · 194

San Cataldo som refugium · 202

San Cataldos Venner · 207

Restaureringen 2009-12 · 211

Bente Lange

SAN CATALDO RESTAURERET · 212

TIDSTAVLE · 239

KILDER OG BIBLIOGRAFI · 243

NOTER · 249

Ruth og Søren Lundqvist

OPMÅLINGSTEGNINGER · 258

Forord

For 200 år siden forlod nonnerne modstræbende deres gamle kloster San Cataldo i Scala. De var blevet for få og klostret blev lukket. Det kom til at stå tomt i 100 år indtil danskeren Carl Wiinstedt forelskede sig i ruinen og købte den. Da stod der køer i kirken og en rævefamilie boede i cellerne. Nu, 100 år senere, udgives denne bog om klostrets historie baseret på hidtil upublicerede kilder og bygningsarkæologiske undersøgelser af de mange spor der kom frem i forbindelse med restaureringen af klostret, som fandt sted takket være en generøs donation fra A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal.

For støtte til bogens udgivelse takkes Bergiafonden, Margot og Thorvald Dreyers Fond, Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond, Ny Carlsbergfondet og Overretssagfører L. Zeuthens Mindelegat.

Bogens forfattere vil desuden gerne takke alle der på forskellig vis har hjulpet os i vores arbejde: Foreningen San Cataldos Venner, Institutionen San Cataldo, klostrets bestyrerpar Annette Ohl og Mogens Christensen og klostrets kokke Vincenza Bottone og Federica Cappuccio, nonnerne i redemptoristklostret i Scala, Scalas borgmester Luigi Mansi, historikeren Maria Russo fra Centro di cultura e storia amalfitana, samt Trine Arlund Hass, Karl Johann Lassen, Johann Ramming, Susanne Malchau Dietz, Jørgen Rasmussen, Martin Mörck og Adelaide Zocchi.

Takket være Wiinstedts mod til at investere hele sin formue i en ruin på Amalfikysten har flere tusinde mennesker fået en stor oplevelse ved at bo i klostret i Scala.

Klaus Rifbjerg beskriver San Cataldos indflydelse på dets gæster i *En omvej til klostret* fra 1983:

Det er ikke muligt at give et ordentligt indtryk af den forskel mit indtog i klostret gjorde på min sindstilstand, ligesom det heller aldrig vil lykkes mig at beskrive den *svulhed* der næsten med det samme lagde sig på mine overophedede nerver. Det var som at få en yndig kvindes hånd lagt på panden, når man har feber, det var som det må have været for den tørstende i ørkenen, når duen dalede ned med sit lækende olieblad. Jeg rettede mig som en blomst i vand (...) Den ene time tog den anden, døgn fulgte døgn, og jeg faldt så fuldstændigt ind i rytmen, at man skulle tro jeg havde boet på stedet i hundrede år.

Klostrets kontemplative ro og indadvendte koncentration har både nonner og stipendiater mærket. Et af formålene med denne bog er at give et ophold på klostret en ekstra dimension. Det er forfatterens håb at man efter endt læsning kan høre nonnernes stemmer i hvælvingerne og se de lyse dragter smutte om hjørnet i klostrets hvidkalkede rum.

Prolog

En sommermorgen før daggry vågnede en nonne i San Cataldo i sin hvidkalkede celle af klokkerne. Hun rettede på ordensdragten, pustede voksløst ud og gik ud i den brede gang, hvor andre mørke skikkelser var på vej gennem de høje rum mod koret i den nye kirke i den anden ende af klostret. De skulle synge matutin, den første tidebøn.

Da det var blevet lyst, gik lægsøstre til deres gerning i den store urtehave og vingården. Måske var det de nymodens tomater der skulle bindes op i dag. De adelige nonner samledes i kapitelsalen til fordybelse i bøger og tanker – pen og papir måtte de ikke have i cellerne.

Når solen stod højest på himlen i den sjette time, blev der sunget sekst, og herefter indtog de knap 20 nonner i tavshed dagens første egentlige måltid i refektoriet. De sad alle på den samme side af det lange bord mens de kendte ord fra Benedikts regel blev læst højt. Maden kom fra klostrets have, brødet fra møllen i dalen og vinen fra vingården.

Klostrets liv er reguleret time for time, med henblik på bøn og fordybelse og et levende fællesskab. Mure og gitre holder verden ude. Tiden går og bliver til et helt liv. Hun var kommet til klostret da hun var 16 år og forlod det 40 år senere gennem dødedøren til kirkegården.

300 år senere bliver en dansk stipendiat vækket i sin celle på San Cataldo af den klemtende dørklokke. Hver dag klokken halv ni kommer købmanden med frisk brød. Stipendiaten strækker sig og går hen til computeren, for lige med friske øjne at læse det, han fik skrevet i går: Holder det eller skal det skrives om? På med kimonoen og af sted til badeværelset. Om lidt er der morgenmadsbuffet i spisestuen. I gangen møder han de andre kimonoklædte stipendiater.

Han arbejder i cellen hele formiddagen, kun afbrudt af en kop kaffe. Midt på dagen begynder han at glæde sig til at blive afbrudt af gong-gongen, der annoncerer frokost. Han spiser grøntsager fra haven og drikker vin fra vingården. Omkring bordet er der 18 snakkende mennesker.

Dagen er lagt i faste rammer, han fordyber sig på en helt anden måde end hjemme og nyder sin arbejdsro. Den ene dag tager den anden, og efter 28 dage pakker han med en vis stolthed sit manuskript sammen og forlader klostret gennem hoveddøren for at tage hjem til Danmark.

Nonnen og stipendiaten så aldrig hinanden, men cellen har de begge sovet i.

Om bogen

Ideen til denne bog voksede ud af festlighederne omkring 100 året for danskeren Carl Wiinstedts køb af den gamle klosterbygning i 1909. Efter Kristian Hvidts og Vincenzo Sebastianos monografier fra henholdsvis 1993 og 2004 var der ønske om en ny bog der gerne i 200-året for klosteret San Cataldos lukning i februar 1812 skulle åbne det for alle interesserede med nye indsigter i de gamle bygninger og det liv der blev levet i dem i omkring 700 år.

Siden ideen om bogen blev undfanget, er projektet vokset og har til dels ændret karakter. Dette skyldes navnlig to forhold. I forbindelse med jubilæet bevilgede A.P. Møllerfonden et større beløb til klosteret. Arbejdet med at sikre San Cataldo som inspirerende arbejdssted i det ny årtusind gav os samtidig en helt anden indsigt i dets 900-årige bygningshistorie. Bente Lange, en af forfatterne til denne bog, ledede projektet og kunne derigennem observere alle de bygningsarkæologiske spor der kom til syne under bygningsarbejderne. Den største overraskelse var måske at San Cataldos ældste kirke ikke lå under den nyeste kirke bygget i 1600-tallet i nordenden af klosterkomplekset. Da man fjernede Wiinstedts betongulv under resterne af den, åbenbarede der sig ikke en middelalderlig kirke, men en 1600-tals krypt. San Cataldos første kirker har vi måttet lede efter andetsteds.

Arkitekterne Ruth og Søren Lundqvist har udført en komplet opmåling af klosteret i et rumligt koordinatsystem og deltaget entusiastisk i den bygningshistoriske undersøgelse. Resultaterne af denne indsats har været af uvurderlig betydning for arbejdet med bogen. Vi har fået en langt mere præcis viden om bygningshistorien, idet et nærstudie af opmålingerne har afsløret til- og ombygninger.

Ud over det bygningen selv har fortalt os, er bogens fokus og opbygning også blevet formet af store nye grupper af skriftligt kildemateriale. Tidligere behandlinger har i nogen grad gjort brug af de dengang kendte skriftlige kilder, men meget af det vi bygger vores beretning på, har slet ikke været kendt, og andet kun brugt sporadisk.

Rygraden i fortællingen om modreformationens kloster har været de latinske visitatser, dvs. protokollerne fra biskoppernes tilsyn med San Cataldo der er bevaret i håndskrifter i benediktinerabbediet i Cava ved Salerno. De har i et vist omfang været brugt i tidligere litteratur, men en systematisk læsning har givet os et utal af nye oplysninger om nonnernes åndelige og materielle liv og om klosterkompleksets tilstand i forskellige perioder.

Under en rejse til San Cataldo og Ravello havde vi det held at domarkivet i Ravello netop var ved at blive ordnet, og vi fik en isnende kold vinterdag lov til at fotografere alle de læg der vedrørte San Cataldo – opbevaret i et rum på nordsiden af kirken i en kæmpe bunke i et gammelt klædeskab ved siden af fjernsynet (siden er de kommet i nydelige arkivskabe). De nye dokumenter vedrører perioden fra 1630 til 1803 og har givet os mulighed for at

følge klosterets beboere i disse år tæt. Vi har fået helt nye oplysninger om klosterets økonomi, abbedissevalg, optagelsesprocedurer og -ritualer for både kor- og lægsøstre m.m. Det var også i domarkivet i Ravello at vi fandt San Cataldos segl, det graverede stempel, abbedissen brugte til at bevidne ægtheden af særlig betydningsfulde dokumenter. I dokumenterne i Ravello er den røde lak der gengiver aftrykket af seglet, desværre dækket af smukt udklippede papirstykker. Alligevel er det lykkedes at rekonstruere graveringen på seglet, hvor man ser den statuariske helgenbiskop Cataldo stående med biskopsstaven i venstre hånd, højre hånd hævet til velsignelse og med omskriften SCALA ORD(O) BENEDICTINUS MON(ASTERIUM SANCTO) CATALDO.

På samme rejse besøgte vi domarkivet i Amalfi, hvor Don Riccardo Arpino gjorde os opmærksom på at Scala- og Ravellobiskoppernes indberetninger om deres stift til den Hellige Stol, de såkaldte *relationes ad limina*, burde befinde sig i Archivio Segreto Vaticano, Vatikanets arkiv. Det lykkedes at finde dem, og disse indberetninger som ingen tidligere havde anvendt i forbindelse med San Cataldo, gav os en mængde vigtige og helt nye informationer både om klosterets bygningshistorie og om ordenslivet i perioden fra 1620 til 1802.

Det var kendt at klosterets jordebog, den såkaldte *Platea*, befandt sig i redemptoristklosteret i Scala (Monache Redentoriste, Protomonastero SS. Redentore, Scala), hvor hovedparten af San Cataldos nonner blev anbragt efter klosterets lukning i 1812. Vi fik under et besøg lov at affotografere den imponerende bog. Den italienske arkitekt Vincenzo Sebastiano havde brugt nogle enkelte oplysninger fra *Platea* i sin ph.d.-afhandling der blev publiceret i 2004, men på ingen måde udnyttet den rige dokumentation af San Cataldos økonomiske forhold som bogen indeholder. Det har vi bestemt heller ikke været i stand til at gøre, men ved at analysere bindets fysiske sammensætning og se på skriften de forskellige optegnelser er skrevet i, har vi kunnet vise at *Platea* var i brug indtil og også i forbindelse med San Cataldos lukning, og vi har fundet mange nye oplysninger i den både om klosterets beboere, dets økonomi og om bygningshistorien. Allermest spektakulært var måske fundet af den korte optegnelse, der omtaler udgifterne til bygningen af den nye cellefløj i 1693. Denne dato var helt i overensstemmelse med vores teorier, men ligger 70 år for den hidtidige forskning havde dateret bygningen af cellefløjen.

Vores arbejde fandt genklang i nonnernes interesse for deres *consorelle* fra San Cataldo, og i forbindelse med jubilæet i 2009 forlod de undtagelsesvis deres kloster for at besøge vores. Det var et bevægende besøg, og udbytterigt for os, for under kaffen gjorde de os opmærksom på at de havde en buste af 'vores' Sankt Benedikt. Fra en visitats fra 1700-tallet vidste vi at der havde været træbuster i San Cataldos kirke af både den hellige Benedikt og af helgenerne Cataldo og Barbara. Da nonnerne hørte det, sagde de: Vi har da også Cataldo. Vi fik heldigvis efterfølgende lov at besøge dem igen for at fotografere de to buster, som man kan se andetsteds i denne bog. Og da vi i Archivio

di Stato di Salerno, i en inventarliste over klostrets bøger ved lukningen i 1812, fandt en henvisning til endnu en bog der skulle være kommet ned til redemptoristklostret, fandt nonnerne også den til os. Det var abbedisse Celeste Sparanos regnskabsbog fra årene 1797 til 1800 der viste sig at være en guldgrube af oplysninger om nonner, hvis navne vi kendte fra andre kilder.

Arkivet i Salerno besidder en lang række dokumenter der vedrører San Cataldos lukning. Nogle har været citeret før, men en mere systematisk gennemgang har gjort det muligt at fortælle historien om lukningen med langt flere detaljer end det tidligere er sket. Vi har kunnet følge flere af San Cataldos nonner i tidsrummet omkring de dramatiske begivenheder og set hvordan de gjorde deres yderste for at modarbejde myndighedernes beslutning, bl.a. ved at skjule *Platea*, der viste hvor store klostrets besiddelser var. De kunne vel næppe forestille sig at beslutningen om lukningen var uigenkaldelig. Arkivets hjælpsomme personale hjalp os også med at finde frem til en – omend sparsom – dokumentation af hvad bygningerne blev brugt til efter lukningen og inden Wiinstedt købte dem i 1909.

Sidst men ikke mindst bærer denne bog præg af at der de sidste 20-30 år nærmest er sket en eksplosion i forskningen om kvindelige klostre, og især adelige kvindeklostre. Man ved nu meget mere om kvinders liv i klostrene og hvordan de på én gang var adskilte fra omverdenen og tæt involveret i deres adelige familiers forehavender. Vi har dermed haft mulighed for at sætte det kilderne fortæller os om San Cataldos nonner, ind i en meget større kontekst.

Vi har bestræbt os på bogen igennem at lave udblik til samfundet uden for klostret. Vores datering i indledningskapitlet af klostrets grundlæggelse til slutningen af 1000-tallet hænger sammen med vores opfattelse af de politiske og økonomiske forhold på Amalfieggen og i Syditalien i den periode. Også i de følgende kapitler har vi set klostrets historie i lyset af de politiske og kulturelle forandringer der udspillede sig i det omgivende samfund. Det kunne i sagens natur kun blive til sporadiske udblik, fordi klostret eksisterede i mindst 700 år og fra sin udkigspost oppe på bjerget har set ud over Ravello og Amalfikysten helt tilbage fra højmiddelalderen og op til tærsklen til den nye tid.

Hovedparten af bogen er blevet til i et tæt samarbejde mellem undertegnede tre forfattere, men ingen af os følte at vi havde den nødvendige kompetence til at skrive det vigtige indledende kapitel om Syditalien og Amalfieggen i middelalderen. Vi henvendte os derfor til historikeren Kurt Villads Jensen der tidligere havde holdt et fremragende foredrag om emnet for Foreningen San Cataldos Venner, og han var heldigvis villig til at påtage sig opgaven.

Denne bog fortæller meget nyt om klostret San Cataldo, men vi er os bevidste at der er spørgsmål vi ikke har løst og aspekter af det rige kildemateriale, vi ikke har brugt fuldt ud. Navnlig ville klostrets økonomiske forhold kunne belyses langt fyldigere, end vi har gjort. Vi har også måttet erkende at der var meget, vi gerne ville have kunnet fortælle, men som vores kilder ikke beretter om. Vi ved nu meget mere om nonnernes fysiske omgivelser og om de økonomiske og institutionelle forhold, de levede under. Vi ved i mange tilfælde hvem de var, men vi får egentlig aldrig lov til at lære dem personligt at kende. Det ligger jo i klostrets natur at det er aflukket, og vi får kun til en vis grad lov til at komme derind.

Februar 2013

Bente Lange   Marianne Pade   Lene Waage Petersen